

THE ART OF PAMPHLET IN PAUL-LOUIS COURIER'S VISION**Alina Mirela Morar (Popa), PhD Student, "1 Decembrie 1918" University of Alba-Iulia**

Abstract: The pamphlet as a literary genre, emerged with the society need for progress, from the desire to take action through written word, to bring the truth to light. This essay aims to present ideas that define Paul-Louis Courier's pamphlet work, placed in a parallel with the art of pamphlet from the Romanian literary area during the interwar period. The text reference intituled The Pamphlet of Pamphlets represents the main work, an reference book, highlighting through its rows the author's concept about the role and mission of pamphlet, as literary genre and artistic act. We proceed with presenting a series of coordinates from the beginnings of the pamphlet genre, focusing on Paul-Louis Courier. The social life has her share of touch concerning the writing destiny of the one's intended with talent and labour in a perfect artistic combination.

Keywords: pamphlet, literary genre, social life, The Pamphlet of Pamphlets, Paul-Louis Courier.

O realitate observabilă este aceea că „de totdeauna omul a simțit nevoia confruntării opiniilor și experiențelor, a verificării în raport cu cei din jur, a propriilor gânduri și concluzii.”¹

Astfel, „din cele mai vechi timpuri omul și-a dat seama de propria-i mărginire individuală, fatală, și de marea forță a gândirii și faptei colective, înțeleasă însă, nu ca însumare gregară, ci ca o sumă de individualități. De aici rezultă cel puțin trei necesități fundamentale, și anume: necesitatea înfruntării opiniilor, necesitatea susținerii propriei opinii și necesitatea respectului pentru preopinent.”²

Polemica și pamfletul au apărut din nevoia de a evolua a societății, din dorința de a acționa prin intermediul forței cuvântului.

Este de observat că, uneori „polemica se confundă cu spiritul pamfletar sau de vendetă, ignorându-se distincțiile esențiale. Căci, în timp ce arma principală a polemistului este demonstrația logică, cea a pamfletului este temperamentul.”³

În contextul acesta, E. Lovinescu, în articolul ce poartă titlul: *Spirit polemic-Spirit pamfletar*, publicat în „Gazeta literară”, mărturisea printr-un real joc de cuvinte că: „spiritul polemic are nevoie de nerv, însă nu și de nervi. Nervul e o calitate virilă, voluntară, dominantă și dominatoare; el știe ce vrea și merge la țel precis.”⁴ Polemistul „adevărat urmărește adevărul, în timp ce, pamfletarul urmărește persoane.”⁵ O polemică este totdeauna în serviciul culturii și, aspirând să rezolve probleme, îmbogățește spiritul, în timp ce,

¹ Pompiliu Marcea, *Necesitatea polemicii*, în „Gazeta literară”, anul XV, nr. 1 (798), joi, 15 februarie 1968, p. 1(7).

² *Ibidem*, p. 1.

³ Pompiliu Marcea, *Necesitatea polemicii*, în „Gazeta literară”, anul XV, nr. 1 (798), joi, 15 februarie 1968, p. 1(7).

⁴ E. Lovinescu, *Spirit polemic-spirit pamfletar*, în „Gazeta literară”, anul XV, nr. 8 (799), joi, 22 februarie, 1968, p. 3.

⁵ Pompiliu Marcea, *Necesitatea polemicii*, în „Gazeta literară”, anul XV, nr. 1 (798), joi, 15 februarie 1968, p. 1(7).

pamfletul pus în serviciul unor persoane sau grupuri, irită spiritele”⁶, îi agită pe cei ce se simt vizați.

Astfel, „pamfletul, recurgând la caricatură și deformare, reprezintă o fază inițială a culturii, - căci – înainte de a dobândi rațiune, omul a acționat pasional.”⁷

Așadar, mentorul „Sburătorului”, a realizat una dintre cele mai pertinente și precise delimitări între spiritul polemic și cel pamfletar. În opinia sa, „spiritul polemic presupune liniște, stăpânire de sine, calcul și strategie, calități (...) Spiritul polemic nu se cultivă la temperaturi înalte, ci numai la temperaturi medii, chiar rece (...)”⁸ Astfel, E. Lovinescu a creat un breviar al celor două spirite atât de diferite și în același timp care se confunda cu ușurință.

Referitor la dăinuirea peste ani a genului pamfletar, observăm că el poate trece în eternitatea, în perenitatea artei, însă doar cu condiția „să fie luat drept ceea ce este, adică rezultat al intenției artistice și nu instrument polemic autentic.”⁹

În sprijinul redefinirii pamfletului, Cornel Munteanu, un renumit teoretician al plaiurilor transilvănene, a acordat pamfletului un deosebit interes în cadrul cercetărilor sale în domeniu, dedicându-i două ample studii: *Pamfletul ca discurs literar și Pamfletul ca literatură*. Definiția dată acestei noțiuni este convingătoare și merită pe deplin a a fi reținută și amintită aici și prin originalitatea ei. Este vorba despre precizarea că „pamfletul să devină operă literară se referă la: pamfletul este o elaborație asumată de un scriitor; pamfletul este o literatură angajată, de atitudine combativă și critică; pamfletul este o literatură ficțională (imitație artistică mediată de un limbaj specific); pamfletul este o literatură subiectivă (angajează experiențe, temperamente, istorie personală, în raport cu marile probleme umane); pamfletul este o literatură organizată după anumite proprietăți (retorice, formale, semantice, pragmatice, aflate în diferite grade de reprezentare în text) (...) Pamfletul este ”un tip specific de discurs social.”¹⁰

Prin urmare, dorim să considerăm enumerarea de mai sus a atributelor pamfletului, ca reprezentând un puternic punct de plecare în orice demers de cercetare, din această sferă.

Pamfletarii participanți ai disputei, ai controverselor, „joacă” un rol – sunt actori, iar „spectacolul este pamfletul”¹¹, scrisul pamfletar, noi ceilalți care avem în mână creația, care ne aflăm în descoperirea ei, noi lectorii-spectatori constituind publicul. Punerea în scenă rezultă, am putea zice, din condițiile actualității vremurilor lor.

În aceeași ordine de idei, G. Călinescu afirma că: „hotărât lucru, literatura română a început prin pamflet.”¹²

Observația ce se cuvine rezidă din, faptul că, există un corpus pamfletar și polemic bine încheiat, pe baza unui summum de tehnici și procedee de persuasiune, argumentare. Acesta este clădesc din temelii, cărămidă cu cărămidă, sau putem spune sub forma unui puzzle cu piese ce își au locul bine stabilit pentru a forma un întreg puternic, rezultat dintr-un câmp larg de întemeiere, ca de exemplu: argumentele, discursul, ironia, arsenalul retoric și stilistic, rolul lexemelor, respectiv îmbinarea lor, construcțiile sintactice, paragrafelor și dispunerea acestora, portretizarea, acuzele directe sau indirecte, sintaxa frazei, expresivitatea,

⁶ *Ibidem*, p. 7.

⁷ *Ibidem*, p. 7.

⁸ E. Lovinescu, *Spirit polemic-spirit pamfletar*, în „Gazeta literară”, anul XV, nr. 8 (799), joi, 22 februarie, 1968, p. 3.

⁹ Pompiliu Marcea, *Necesitatea polemicii*, în „Gazeta literară”, anul XV, nr. 1 (798), joi, 15 februarie 1968, p. 1(7).

¹⁰ Cornel Munteanu, *Pamfletul ca discurs literar*, București, Editura Minerva, 1999, p. 314

¹¹ *Ibidem*, p. 342.

¹² Virgiliu Ene, *Satira în literatura română*, vol. I, București, Editura Albatros, 1972, p. XII, *apud* Cătălin Mihuleac, *Pamfletul și tableta. Jurnalism sau literatură*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009, p. 13.

etc. Pamfletele, respectiv textele polemice, pot poseda o importantă încărcătură de sens, ținând atât de argumente *ad rem*, dar și de argumente *ad personam*.

Viața socială își are doza ei de amprentare asupra destinului scriiturii, a aceluia hărăzit cu talent și trudă, într-o perfectă îmbinare artistică, după cum versul arghezian ne spune „Slova de foc și slova aurită/ Împerecheate-n carte se mărită”, „slova de foc” ca metaforă simbolizând nimic altceva decât, talentul, harul poetic, scriitoricesc, iar „slova făurită” o metaforă a meșteșugului, a trudei, efortului îndreptându-ne atenția și asupra celui de-al doilea vers, se reliefează o hierogamie, o unire sfântă a acestora, a talentului cu meșteșugul, devenind condiția *sine qua non* a creației.

În cea de-a doua parte a lucrării, purcedem prin a prezenta o serie de coordonate ale operei pamfletare din spațiul francofon, de la începuturile genului. Ne oprim asupra lui Paul-Louis Courier. De ce Paul-Louis Courier? Ei bine, și pentru că-l regăsim în literatura noastră, ca „omolog”, dacă tot suntem în sfera politicului, al lui Camil Petrescu. Acesta din urmă, „așa cum o repeta el ca un laitmotiv, avea în sânge virusul polemic. Absolvind liceul în 1913, el a fost luat de N. D. Cocea la ziarul său «Facla». Acolo și-a publicat el întâiele pamflete și polemici.”¹³ Astfel, el semnează o diatribă agresivă, violentă contra cunoscutului Vintilă Brătianu, ministrul însărcinat cu partea financiară și economică a țării. La rândul lui, prin acest gen literar a adus critici dure, chiar aspre, putem spune, la adresa conducătorilor acelor vremuri, contra regimurilor burgheze, acuze care nu s-au lăsat fără repercusiuni traduse prin suferințe de ordin sufletesc și material, așternute, din nefericire, asupra autorului, căci aceștia „loveau fără cruțare pe nerușinatul calomniator – cum l-au catalogat – împiedicându-l să-și agonisească măcar sumara hrană zilnică.”¹⁴ Contestarea scriitorului este, așa cum am observat, vehementă, însă nu generală. Legat de acestea, trebuie să amintim, să adăugăm și faptul că natura climatului literar interbelic nu era una primitoare, calmă, ci dimpotrivă, scriitorii acelor vremuri aveau parte de contestări, de ostilități, fiind implicați în evenimente dure, deoarece era o perioadă a atacurilor și a luptelor literare.

Însă, diferența dintre situația celor doi ține, în primul rând, de spațiu, apoi de metodă și într-un final, de urmări, căci lui P.-L. Courier i se aduc multiple afronturi, i se confiscă toate exemplarele pamfletului *Jalba către camera deputaților pentru sătenii împiedicați să danseze*, mergând până la a fi condamnat. După tot șirul de procese, P.-L. Courier „și-a atras inimiția magistraților și a juraților – unelte ale reacțiunii monarhice – dar, și important e că - el a câștigat în schimb marea prețuire a publicului”, care are doza de greutate cea mai mare.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, „Parisul saloanelor...devine principalul centru european de întâlnire a savanților și perimetrul privilegiat al dezbaterilor politice. Înaintea Revoluției Franceze, Louis Sebastien Mercier aprecia că la Paris se «cenzurează nu abuzurile unui oraș, ci abuzurile a căror reformă interesează întreaga umanitate.»¹⁵”

Rămânând în aceeași sferă, „revoluția nu echivalează numai cu tentativa de răsturnare a regimului puterii reale. Ea este și o luptă pentru dominație și exercițiu de putere în sfera simbolică, la fel de semnificativă și de influentă ca puterea reală. Astfel o revoluție trebuie să renoveze imaginarul social.”¹⁶ Se configurează un imaginar agresiv care „permite separarea lumii între răul imoral aristocratic și binele popular, ... și culminează cu distrugerea Bastiliei, nimic nefiind mai puternic în revoluție decât *căderea unui simbol (s.n.)*”¹⁷

¹³ Constant Ionescu, *Amintiri despre Camil Petrescu*, în „Gazeta literară”, anul XV, nr. 1(792), joi, 4 ianuarie 1968, p.7.

¹⁴ Constant Ionescu, *Amintiri despre Camil Petrescu*, în „Gazeta literară”, anul XV, nr. 1(792), joi, 4 ianuarie 1968, p.7

¹⁵ Antoine Compagnon.; Jacques Seebacher, *Spiritul Europei. Volumul 1-Date și locuri*, traducere de Claudiu Constantinescu, Iași, Editura Polirom, 2002,p. 140 *apud* Constantina Raveca Buleu, *Revoluția Franceză și mutațiile din câmpul puterii*, în *Voința de putere sub semnul ideii europene*, în „Supliment al Revistei Contemporanul”, nr. 8, 2012, p. 9.

¹⁶ *Ibidem*, p. 13.

¹⁷ Constantina Raveca Buleu, *Revoluția Franceză și mutațiile din câmpul puterii*, în *Voința de putere sub semnul ideii europene*, în „Supliment al Revistei Contemporanul”, nr. 8, 2012, p. 13.

Tot așa, facem un prim apel la un eveniment din viața lui Paul-Louis Courier, la atacul asupra Cetății Bastilia, din 14 iulie 1789, unde alături de revoluționarii francezi prezenți, se afla și tânărul Courier atunci în vârstă de 17 ani, „acest adolescent nu era altul decât celebrul de mai târziu autor al pamfletelor, episod din tinerețe în care unii biografi văd cheia adevăratului său caracter, a afinităților sale cu epoca în care a trăit.”¹⁸ Fără îndoială, „faptul are însă o semnificație deosebită atunci când aparține unui adolescent care s-a hărăzit cu trup și suflet studiului antichității grecești și latine și care părea să nu cunoască altă pasiune decât cultura veche. El descoperă dintr-o dată în Paul-Louis Courier un temperament de luptător, care nu traversează epoca fără să nu vadă, fără să nu înțeleagă, fără să nu participe la tumultul ei.”¹⁹

Mai apoi, „condeiul cu care-și stiliza traducerile din Isocrat îl va ascuți și-l va muia în cel mai coroziv acid de a înfieră regimul, dezmăturile de la curte, moravurile aristocrației...pentru a face din el o armă de apărare a norodului”²⁰. În acest mod, s-au născut pamfletele sale drept, „*model clasic al unui gen combativ de înaltă valoare satirică și literară. (s.n.)*”²¹, va fi un mijloc de luminare a masei. Pentru a numi arsenalul de care dispune Courier, F. Brunea-Fox aducea expresia ca sursă din joc „praștia lui polemică”, el fiind „rând pe rând pamfletarul aprig ancorat în actualitate și interpretul vechi al bucolicilor elini.”²²

Mihail Sadoveanu într-un articol despre Courier, apărut în anul 1925 în ziarul ieșean *Lumea*, afirma că: „fîrea lui semeață și dură, inteligența rece ca o lamă concentrează în pagini de artă desăvârșită un venin fluid și paralizant. Courier n-are invectiva tare; nu izbește cu sunet și larmă. Înțepătura pe care o face e mortală, însă e ascunsă sub zâmbete și duhul blândeții. Vorbește limpede, liniștit și-n pilde, ca un țăran. Ideea însă e teribilă.”, identificându-se o la suprafață o înglobare de cuvinte obișnuite, domoale, însă care analizate în miezul lor, se dezvăluie niște cuvinte ascuțite, cu tăiș, cu iz psihologic. Până la sfârșitul vieții, P.-L. Courier va nutri o imensă aversiune împotriva clasei politice și împotriva ei va scrie cele mai necruțătoare dintre pamfletelor sale.

Satira lui Courier, „având un profund caracter social, atacă instituțiile fundamentale ale regimului - autoritar al lui Ludovic al XVIII-lea – fără a ține seama de sensibilitățile nimănui. Courier spune lucrurilor pe nume, într-un grai simplu, pe înțelesul tuturor, într-un stil de o puritate inegalabilă (...) el dă pamfletului o strălucire nouă.”²³

Pamfletarul francez posedă un atu deloc de neobservat, și anume bravarea, are capacitatea de a înfrunța cu o doză mare de curaj, acuzele care i se aduc, „nimic nu l-a înfricat când a crezut că trebuie să intervină pentru a înfieră o inegalitate, a împiedica o nedreptate.” Idee de altfel regăsită ca stindard al autorilor de pamflete.

Ultima scriere a sa, apărută în anul 1824 și intitulată: *Pamfletul pamfletelor*, reprezintă o *artă pamfletară* (s.n.), din mai multe considerente.

În primul rând, autorul își construiește textul printr-o sumă de adresări directe publicului, ca actant major, ca instanță deliberantă, acordându-i un maxim de importanță în tot ce înseamnă pamflet. Astfel, asistăm la o mărturisire a crezului său artistic, a menirii sale, confesiune pusă pe seama personajelor din pamfletul în discuție.

¹⁸ F. Brunea-Fox, *Cuvânt înainte*, la *Paul-Louis Courier-Pamflete*, prefață și traducere de F. Brunea-Fox, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1960, p. 16.

¹⁹ *Ibidem*, p. 5.

²⁰ *Ibidem*, p. 5.

²¹ F. Brunea-Fox, *Cuvânt înainte*, la *Paul-Louis Courier-Pamflete*, prefață și traducere de F. Brunea-Fox, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1960, p. 5.

²² *Ibidem*, p.7.

²³F. Brunea-Fox, *op.cit.*, p. 16.

De bună seamă că, încă de la începuturi, fie ca era vorba de „mici răvașe”, de o „scriere în puține pagini”, de „broșură” sau de „pamflet”, toate aceste texte scrise, erau privite cu dispreț, fiind condamnabile, „imputabile”, ducând automat la desconsiderarea autorului prin numirea lui „pamfletar odios.” Existau două părți ale baricadei, cei contra, reprezentați de clasa politică, în frunte cu personajul de la care ne-am fi așteptat la cea mai mare deschidere, librarul, care catalogase drept pamflet textele lui Courier, dar, atenție, fără a fi avut curiozitatea, chiar bunăvoința de a arunca un ochi peste ele, de a le vedea forma, de a înțelege conținutul și de a extrage esența, adevărul. Pamfletarul se află în slujba adevărului, pe care îl descoperă și nu îl lasă de izbeliște, îl împărtășește mai departe singurului judecător pertinent, publicul, capabil să discearnă, să disece subiectul, în contrapondere cei situați contra ce susțin că : „Otravă, iată ce urmărește justiția în scrieri de-alde astea. – neîngrădind libertatea presei – Altminteri, presa e liberă; tipăriți, publicați tot ce vreți, dar nu otravă.”²⁴ Librarul afirmă ca nu a dorit să ia contact direct cu textul, după cum opina: „nu-l cunosc; nu știu, nici nu vreau să știu ce cuprinde, de citit, însă, se citește: conține otravă. A spus-o domnul procuror al regelui și nu pun la îndoială cuvintele sale (...) Nimic de valoare, (...) de aia nici n-o citesc.”²⁵ Astfel, acesta aduce o serie de contraargumente, construite pe ceea ce știe sigur, adică din surse „auzite”, nefăcând probatoriu pe textul sursă, asemănând pamfletul cu ceva întrutotul dăunător: „pamfletul nu poate fi ceva bun. Cine zice pamflet zice o scriere plină de otravă...dintre cele mai detestabile.”²⁶

În aceeași ordine de idei, Courier, punându-se imaginativ în locul detractorilor, constată într-un ton ironic, existența unei temeri excesive față de sensurile conotative ale limbajului, termenul comparativ fiind unul diabolic: „Doamne, mi-am șoptit în sinea mea, doamne, păzește-ne de diavoli și de limbajul figurat!”²⁷

În fond, pamfletul este considerat drept o cale de exprimare a opiniei sale, o cale de a aduce în lumină adevărul: „să-mi exprim opinia în puține cuvinte – dar condensate – opinia despre toate astea, răspicat, deci pamfletărește.”²⁸

Michel Peronnet considera că: „Pamfletele nu sunt numai expresia luptelor politice ale timpului, ci expresia mentalităților timpului și a travaliului imaginarului, care transformă o realitate într-o imagine metaforică sau simbolică și pe care o proiectează pe o altă realitate pentru a o descalifica.”²⁹

Referitor la stratul unităților sintactice sau al figurilor sintactice, al metataxelor, titlul textului courierean: *Pamfletul pamfletelor*, se construiește ca un poliptoton³⁰ prin repetarea aceluiași cuvânt în diferite forme flexionare în același context, contribuind astfel la potențarea în plan acustic, dar și la conturarea ideii urmărite. Scrierea se vrea a fi, încă din titlu, un text de căpătâi, dacă ne este permis, un îndrumar, deoarece dozează în rândurile sale, expresia concepției autorului despre rolul și menirea pamfletului, ca gen literar, ca act artistic. Este un breviar concentrat ce descrie arta pamfletară în sine. Rolul pamfletarului este acela de a nu se abată din drumul ales, să facă față cu tărie opreliștilor, ca un veridic simț al datoriei: „lasă-i să te bârfească, să te condamne (...) dar dumneata continuă a obții ceea ce gândești. Nu e un drept, ci o datorie, o strașnică obligație a fieștecărui om frământat de un gând să-l exprime fățiș, să-l dea în vileag spre binele general – deoarece, continuă el – Adevărul aparține tuturor.

²⁴ Paul-Louis Courier, *Pamfletul pamfletelor*, în *Pamflete*, prefață și traducere de F. Brunea-Fox, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, pp. 294-295.

²⁵ *Ibidem*, p. 295.

²⁶ *Ibidem*, p. 294.

²⁷ *Ibidem*, p. 294.

²⁸ *Ibidem*, p. 294.

²⁹ Cornel Munteanu *apud* Michel Peronnet, *Réactions d'un historien*, în vol. *Le Pamphlet en France au XVIe siècle*, p. 117.

³⁰ Lăcrămioara Mutoiu, *Alchimia textului poetic, f.l.*, Editura Versus, f.a., p. 10.

Ceea ce crezi că este util, vrednic de a fi cunoscut de toată lumea nu poate fi trecut sub tăcere.”³¹

Se conturează, în mod clar, câteva definiții ale pamfletului, una dintre acestea este următoarea: „Un gând elaborat, concis și limpede, cu dovezi, documente, exemplificări, o dată tipărit, este un pamflet, este fapta cea bună, cea mai curajoasă, uneori, pe care omul o poate dăruia lumii. Dacă ideea ta e bună, ea folosește; greșită, va fi corectată, și tot poate fi folositoare.”

Putem mărturisi că, odată cu pamfletele courieriene ale secolului al XVIII-lea, are loc cristalizarea și dacă ne este îngăduit, întronarea sa, *à fortiori* „în toate timpurile pamfletele au schimbat fața lumii” (s.n.)³² Rolurile pamfletului, după cum am afirmat mai sus, sunt multiple, unul este și acela de educare a publicului cititor, a oamenilor, a celor mulți dar care în caz de unire pot mișca munții din loc deoarece: „Folie tipărite(...) instruiesc pe oamenii de toate vârstele - nu confruntându-i cu - fraze usturătoare, - ci - fără învârtituri de stil meșteșugite - doar așa - expresia limpede și directă ajunge acestor oameni”³³ ca într-o oglindire concisă a ideilor pamfletare.

Bunăoară, se acordă o atenție deosebită publicului, ca actant major, fiind cel care culege opiniile, deliberând neîntrerupt, rezultând o critică pertinentă, viabilă, simplă și adevărată, căci: „poporul, ca și cum ar fi adunat la un sfat permanent, culege opiniile, deliberează neîntrerupt asupra fiecărei chestiuni de interes general și își formează hotărârile din părerea ce oglindește unanimitatea, fără nici o excepție. (...) poporul nu face greșeli.”³⁴

Pamfletul este, scrie Courier într-o notă anonimă, „cel mai bun soi de carte, cel mai popular prin scurtimea lui. Pamfletul se adresează celor care nu au timp să citească tomuri întregi – un gen în primul rând persuasiv, a cărui notorietate secolele ulterioare o cunosc foarte bine.”³⁵

Atitudinea potrivită în cazul unui atac pe căi literar-discursive, este aceea în care autorul dă frâu liber exprimării, cu prioritate, scrisă, necenzurându-și propriului crez, ci să dezvăluindu-l, în vederea impregnării adevărului, astfel opina P.L Courier: „Lasă-i să spună orice pe socoteala dumitale, lasă-te batjocorit, condamnat, închis, lasă-te spânzurat, dar publică ce gândești (s.n). Nu-i un drept, ci o datorie, strictă *obligație a oricui vrea să-și exprime gândurile și să le scoată astfel la lumina pentru binele comun* (s.n). Adevărul este, în întregimea lui, al tuturor. Nu poți trece sub tăcere ceea ce știi că este folositor și că trebuie să fie cunoscut de fiecare. (...) E bine să vorbești, dar este și mai bine să scrii; *să tipărești este însă lucrul cel mai bun* (s.n).”³⁶ Ideea ce reiese din aceste prime două afirmații, ar fi aceea că, acestui gen i se atribuie un loc prim în geneza literaturii.

Finalul pamfletului se țese sub formă de adresare directă, caldă, plină de simpatie, către public, „scumpi prieteni.”³⁷

În *Pamfletul pamfletelor*, „autorul pledează pentru însemnătatea socială a acestui gen literar, demonstrând influența pe care o are în politica țării. (...) pamfletul este genul cel mai apropiat, mai drag milioanei de oameni cinstiți, care vor să afle adevărul.”³⁸

Paul-Louis Courier credea cu tărie în salvarea lumii prin condei.

³¹ Paul-Louis Courier, *op.cit.*, p. 299.

³² *Ibidem*, p. 302.

³³ *Ibidem*, p. 20.

³⁴ *Ibidem*, p. 304.

³⁵ http://www.observatorcultural.ro/Pamflestele-lui-Paul-Louis-Courier*articleID_15263-articles_details.html Accesat la 4 septembrie 2013.

³⁶ http://www.price.ro/specificatii_paul-louis_courier_pamfletul_pamfletelor_35934.htm Accesat la 4 septembrie 2013.

³⁷ ³⁷ Paul-Louis Courier, *op.cit.*, p. 307.

³⁸ *Op.cit.*, p. 17 .

Subscriem, prin urmare, meditației lui George Nițu, care în prefața sa la cartea *Pamfletul în literatura română*, recunoscând valoarea nobilă și creatoare a acestui gen literar, semnală următoarele: „Gen proteic și polivalent, pamfletul constituie, atunci când slujește uneori idealuri nobile, o *zestre de preț a umanității* (s.n.), fiind un gen literar care, deși este consacrat târziu, mai ales prin forța prin care l-a impus presa în marile dispute politico-religioase și literare ale timpului, reprezintă o *mărturie a trecerii efemerului în eternitatea artei* (s.n.).”³⁹

BIBLIOGRAFIE

MONOGRAFII/ANTOLOGII

1. COURIER, PAUL, LOUIS, *Pamflete*, prefață și traducere de F. Brunea-Fox, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1960
2. HOGEA, VLAD, *Antologia pamfletului românesc*, Vol. I-II, București, Editura Samizdat, 2005
3. INSTITUTUL DE ISTORIE ȘI TEORIE LITERARĂ „G. Călinescu”, Universitatea din București, *Atitudini și polemici în presa literară interbelică – Studii și antologie*, Tipografia Universității București, București, 1984
4. MIHULEAC, CĂTĂLIN, *Pamfletul și tableta. Jurnalism sau literatură*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009
5. MUNTEANU, CORNEL, *Pamfletul ca discurs literar*, București, Editura Minerva, 1999
6. MUTOIU, LĂCRĂMIOARA, *Alchimia textului poetic, f.l.*, Editura Versus, f.a.,
7. NIȚU, GEORGE, *Pamfletul în literatura română*, Timișoara, Editura de Vest, 1994
8. SĂLĂVĂSTRU, CONSTANTIN, *Mic tratat de oratorie*, Ediția a II-a, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2010

ISTORII LITERARE

1. M. ANGHELESCU, M. BUCUR, ZOE DUMITRESCU BUȘULENGA (COORDONATOR ȘTIINȚIFIC), PAUL CORNEA, ALEXANDRU DUȚU, N. MANOLESCU, D. MICU, G. MIHĂILĂ, GEORGE MUNTEAN, AL. SĂNDULESCU, *Istoria literaturii române. Studii*, București, Editura Academiei, 1979
2. CĂLINESCU, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Ediția a II-a, revizuită și adăugită, ediție și prefață de Al. Piru, București, Editura Minerva, 1982
3. LOVINESCU, E., *Istoria literaturii române contemporane, I-II*, Ediție îngrijită de Eugen Simion, București, Editura Minerva, 1973
4. MANOLESCU, NICOLAE, *Istoria critică a literaturii române. Cinci secole de literatură*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008

³⁹ George Nițu, *Pamfletul în literatura română*, Timișoara, Editura de Vest, 1994, p.5.

DICȚIONARE

1. ANGHELESCU, MIRCEA, IONESCU, CRISTINA, LĂZĂRESCU, GHEORGHE, *Dicționar de termeni literari*, București, Editura Garamond, f.a
2. SIMION, EUGEN (COORD.), *Dicționarul general al literaturii române*, vol. I [A-B], vol. II [C-D], vol. III [E-K], vol. IV [L-O], vol. V [P-R], vol. VI [S-T], vol. VII [Ț-Z], I-VII, București, Editura Univers Enciclopedic, 2004, 2004, 2005, 2005, 2006, 2007, 2009
3. SASU, AUREL (coord.), *Dicționarul scriitorilor români*, Vol. I-IV, București, Editura Fundației Culturale Române, 1995-2002
4. ZACIU, MIRCEA; PAPAHAĞI, MARIAN; SASU, AUREL (COORD.), *Dicționarul scriitorilor români*, vol. I [A-C], vol. II [D-L], București, Editura Fundației Culturale Române, 1995, 1998, vol. III [M-Q], vol. IV [R-Z], București, Editura Albatros, 2001, 2002

REFERINȚE CRITICE

A) REFERINȚE CRITICE ÎN VOLUME:

1. SĂLCUDEAN, MINODORA, *Tudor Arghezi. Discursul polemic*, prefață de Ion Dur, Colecția Academica, Iași, Editura Institutul European, 2009
2. VLAD, ION, *Aventura formelor*, Ediție îngrijită Irina Petraș, București, Colecția „Akademos”, Editura Didactică și Pedagogică, 1996

REFERINȚE CRITICE ÎN PERIODICE:

1. BULEU, CONSTANTINA, RAVECA; *Revoluția Franceză și mutațiile din câmpul puterii*, în *Voința de putere sub semnul ideii europene*, Supliment al „Revistei Contemporanul”, nr. 8, 2012
2. IONESCU, CONSTANT; *Amintiri despre Camil Petrescu*, în „Gazeta literară”, anul XV, nr. 1(792), joi, 4 ianuarie 1968
3. MANOLESCU, NICOLAE, *Polemică, pamflet*, în „România literară”, Numărul XXXVI, 5-11 martie 2003, http://www.romlit.ro/polemic_pamflet.
4. MANOLESCU, NICOLAE, *Polemică și pamflet*, în „Romania culturală”, nr. 3, 21 ianuarie 2011
5. MARCEA, POMPILIU, *Necesitatea polemicii*, în „Gazeta literară”, anul XV, nr. 1 (798), joi, 15 februarie 1968
6. *Idem*, *Polemică și pamflet –I, II, III*, în „România literară”, nr. 9, 2003, nr. 2, 2010, nr.3, 2011
7. E. LOVINESCU, *Cei ce vin...*, în „Sburătorul”, anul I, nr. 3, 3 mai 1919

SITEGRAFIE

1. SĂLĂVĂSTRU, CONSTANTIN, *Teoria și practica argumentării* SI<http://filozofie.3x.ro/Teoria%20Argumentarii%20-%20Capoitole%20PDF/>
2. http://www.price.ro/specificatii_paul-louis_courier_pamfletul_pamfletelor_35934.htm

3. **ION VASILE ȘERBAN**, *Pamfletul între formă și fond*, în Revista „Observator cultural –spiritul critic în acțiune”, an 2001, nr. 50
4. http://www.observatorcultural.ro/PamfleSTele-lui-Paul-Louis-Courier*articleID_15263-articles_details.html
5. **ANTONIO PATRAȘ**, *Literatura lui E. Lovinescu, de la autobiografie la ficțiunea romanțată*, http://www.philologica-jassyensia.ro/upload/VII_2_Patras.pdf